

Qishloq xo'jaligida investitsiya va uning samaradorligini oshirish.

Xurramov Eshmamat Xudoyberdiyevich

Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot va Menejment kafedrasida katta o'qituvchisi

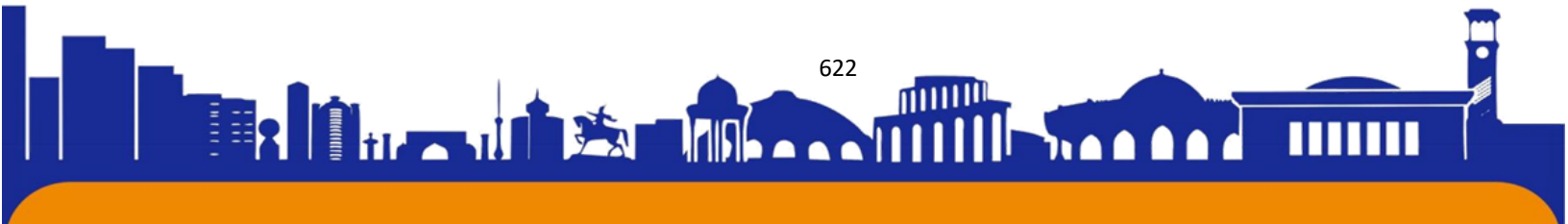
Annotatsiya. Investitsiyalar har qanday ijtimoiy-iqtisodiy shakllarda amalga oshiriladi. Chunki ular davlatning qudratini oshirishga, sanoat, korxonalar va nihoyat, aholining iqtisodiy bazasiga sarflanadi. Erkin bozor iqtisodiyoti bosqichma-bosqich shakllanayotgan O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligining rivojlanishiga sarmoya kiritish ob'ektiv zaruratdir. Ushbu maqolada biz qishloq xo'jaligiga investitsiyalar va kapital qo'yilmalar va ularning samaradorligini oshirish yo'llarini ochib beramiz.

Kalit so'zlar: investitsiyalar, aholi, samaradorlik, kapital qo'yilmalar, venchur, portfel, annuitet, moliyaviy qo'yilmalar, haqiqiy investitsiyalar, portfel investitsiyalar, tavakkalchilikli investitsiyalar, daromad.

Аннотация. Инвестиции проявляются в различных социально – экономических формах. Поскольку инвестиции направлены на повышение мощи государства, промышленности, предприятий и наконец экономической базы населения. В Республике Узбекистан, где поэтапно формируются свободные рыночные отношения, привлечение инвестиций в сельское хозяйство является объективной необходимостью. В этой статье мы рассмотрим основные тенденции инвестиций и капиталовложений в сельское хозяйство, а также пути повышения их эффективности.

Ключевые слова. Инвестиции, население, эффективность, капиталовложения, Венчур, портфолио, рента, финансовые вложения, реальные инвестиции, портфельные инвестиции, рискованные вложения, доход.

Annatation: Investments are made in any socio-economic formations. Because they are spent on strengthening the state, the industry, enterprises, and, finally, the economic base of the population. It is an objective necessity to invest in the development of agriculture in the Republic of Uzbekistan, where a free market economy is gradually being formed. In this article, we will learn about investment and capital investment in agriculture and how to increase their efficiency.

Keywords: investments, population, efficiency, capital investments, venture, portfolio, annuity, financial investments, real investment, portfolio investments, risky investments, income.

Qishloq xo'jaligini samarali va barqaror rivojlantirishning zaruriy sharti - bu ularga etarli miqdorda investitsiya kiritishdir. Qishloq xo'jaligi siyosatining muhim vazifasi - qishloq xo'jaligiga investitsiyalar darajasini oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishdir. Investitsiya - daromad (foyda) olish maqsadida iqtisodiyotda pul (kapital)ning uzoq muddatli qo'yilmasi. Ular yaratuvchanlikni, asosiy fondlarni kengaytirish, rekonstruksiya qilish va texnik jihatdan qayta jihozlash, shuningdek ular bilan bog'liq aylanma mablag'larning o'zgarishini aks ettiradi. Qo'shimcha ravishda, investitsiyalar - qimmatli qog'ozlarga patent intellektual mulk huquqlarini olish va boshqalar. Investitsiyalar - daromad (foyda) keltiradigan yoki ma'lum ijtimoiy samaraga erishuvchi tadbirkorlik faoliyati ob'ektlariga kiritiladi. Iqtisodiy kategoriyalar uchun investitsiyalar quyidagi xususiyatlarga ega: u sanoat tarmoqlari va qishloq xo'jaligining iqtisodiy rivojlanishiga bog'liq; resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi; investitsiyalarni qaytarish ehtimoli xavfi; Resurs iste'moli va samaradorlik o'rtasidagi (odatda uzoq muddatli) vaqtinchalik (o'lchov birligi) aniqlik bor. Qishloq xo'jaligidagi investitsiya faoliyati yuridik shaxs, fermer va fermer, fuqaro va davlatning investitsiyalar amalga oshirish bo'yicha amaliy harakatlari majmuidir.

Investitsiya kiritishda ishtirok etish xarakteri bo'yicha bevosita va bilvosita investitsiyalar mavjud. Bevosita investitsiya kiritish deganda, investitsiya ob'ektini tanlashda investorning o'zi bevosita ishtirok etishi tushuniladi. Bilvosita investitsiya kiritishda esa, barcha operatsiyalar mas'ul shaxs (investitsiyaviy yoki boshqa moliyaviy vositachilar) yordamida amalga oshiriladi. Vositachilar yordamida investitsion va boshqa jamg'armalar xizmat qilishi mumkin.

Qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar iqtisodiy va moliyaviy va real investitsiyalar bo'yicha farqlanadi.

Investitsiyalar turli xil belgilarga asosan turkumlanadi: asosiy kapitalni ko'paytirish zaruriyati bilan bo'lib, sof, va asosiy fondlar eskirishini qoplash zaruriyati tufayli yuzaga kelgan, yalpi investitsiyalar. Investitsiyalar yo'naltirilgan ob'ekti bo'yicha ham farqlanadi. Bunday ob'ektlar bo'lib mulk, moliyaviy vositalar, nomoddiy boyliklar xizmat qilishi mumkin. Ta'sir yo'nalishi bo'yicha: almashtirish, kengaytirish,

fondlar tarkibini yangilashni ajratish mumkin. Maqsadlar va ular bilan bog`liq tavakkalchilik nuqtai-nazaridan investitsiyalar quyidagi turlarga bo`linadi:

- venchur (tavakkalchilikli);
- to`g`ridan-to`g`ri; - portfel;
- annuitet.

Tavakkalchilikli investitsiyalar, yoki venchur kapitali deb, tavakkalchiligi yuqori bo`lgan kapital qo`yilmalarni ataydilar. Venchur kapitali - bu yuqori tavakkalchilik bilan bog`liq yangi faoliyat turlarida chiqariladigan yangi aksiyalarga investitsiya kiritishdir. Venchur kapitali asosan innovatsion va yangi texnologiyalar bilan bog`liq faoliyat turlarida uchraydi. To`g`ridan-to`g`ri investitsiyalar - foyda olish va boshqaruvda ishtirok etish maqsadida, xo`jalik faoliyati yuritayotgan sub'ekt ustav kapitaliga qo`yiladigan kiritiladigan qo`yilmalardir. Portfel investitsiyalar - portfel shakllantirish bilan bog`liq bo`lib, qimmatli qog`ozlar va boshqa aktivlar (jamg`arma va depozit sertifikatlari, sug`urta polislari, va h.) ni sotib olishdan iboratdir. Annuitet (nemischa annuitat-yillik to`lov) - investitsiya kirituvchi shaxsga bir xil vaqt oralig`ida muayyan daromad keltiradigan investitsiyalardir. Bunga asosan sug`urta va nafaqa jamg`armalariga mablag` qo`yishni misol tariqasida keltirish mumkin.

Moliyaviy qo'yilmalar - bu aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlarni sotib olish, pul mablag'larini foizli bank hisobvaraqlariga joylashtirish.

Haqiqiy investitsiyalar - kapital qurilish, ishlab chiqarishni kengaytirish va rivojlantirish uchun kapital qo'yilma. Haqiqiy investitsiyalar qishloq xo'jaligiga investitsiyalardir.

Tijorat amaliyotida investitsiyalarning quyidagi turlarini farqlash mumkin: - moddiy aktivlarga kiritiladigan investitsiyalar; - pul aktivlariga kiritiladigan investitsiyalar; - nomoddiy (ko`rib bo`lmaydigan) aktivlarga kiritiladigan investitsiyalar. Moddiy aktivlar deganda ishlab chiqarish bino va inshootlar, hamda xizmat muddati bir yildan ko`p bo`lgan mashina va uskunalar tushuniladi. Pul aktivlari deganda esa, boshqa yuridik va jismoniy shaxslardan pul olish huquqlari tushuniladi (depozitlar, obligatsiyalar va h.) Nomoddiy aktivlarga, korxonada tomonidan orttirilgan intellektual boylik, savdo belgilari, litsenziya va nou-xaular kiradi.

Qishloq xo'jaligi kapital qo'yilmalari investitsiyalarning asosiy turi bo'lib, u yaratish, kengaytirish, rekonstruksiya qilish va foydalanishdagi asosiy fondlarni modernizatsiya qilish harajatlarini o'z ichiga oladi. Kapital qo'yilmalar - bu

foydalanishga topshirilgunga qadar bo'lgan davrdagi qurilish ob'ektlar qiymatidir. Qishloq xo'jaligiga investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini hisoblashda ularni moliyalashtirish uchun mablag'lar mavjudligini hisobga olish kerak. Xususiy mablag'lar hisobidan moliyalashtirilganda ko'rsatkichlarni hisoblash shu jumladan, ushbu investitsiya loyihasining xarajatlari va daromadlari pul oqimlari asosida amalga oshiriladi. Qarzga olingan mablag'lar hisobidan moliyalashda investitsiya loyihasining pul oqimlari tartibiga qarzga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlarni kiritish zarur.

Investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligiga ikki guruhga bo'linadigan ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Birinchi guruhga korxonaga tegishli ichki omillar, ikkinchi guruhga korxonaga bog'liq bo'lmagan tashqi omillar kiradi.

Qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan investitsiyalarning past iqtisodiy samaradorligi ikkinchi guruh omillari bilan sezilarli darajada belgilanadi. Bularga: inqirozlar, narxlarning nomutanosibligi, kredit foizlarining yuqoriligi, qishloqda ishlab chiqaruvchilarga nisbatan foiz stavkalari kiradi.

Davlat ishlab chiqarishda investitsiyalarni ko'paytirish choralari ko'rib chiqmoqda. Masalan, daromad solig'ini hisoblashda barcha korxonalar ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalariga qo'yilgan investitsiyalar bo'yicha soliq solinadigan daromad miqdorini (summasini) kamaytirishga haqlidir. Bu masalalarni davlat darajasida hal qilmasdan turib, investitsiya samaradorligini oshirish mumkin emas. Imtiyoz faqat korxonaga amorti zatsiya ajratmalarining to'liq miqdoridan foydalanganda beriladi. Shu bilan birga, imtiyoz soliq summasining 50 foizidan oshmasligi kerak, bunda haqiqiy miqdor hisobga olinmaydi.

Investitsiyalar samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar

A. Ichki omillar

- 1) Investitsiya ob'ektini to'g'ri tanlash;
- 2) Ob'ektning qurish va rivojlantirish muddatlari;
- 3) Investitsiyalarning murakkabligi;
- 4) depozitlarni ob'ektlar bo'yicha jamlash;
- 5) Iqtisodiyot tartibiga rioya qilish;
- 6) Korxonaning ixtisoslashuvi, ishlab chiqarish faoliyati turi;
- 7) Ishlab chiqarish texnologiyasi va tashkil etilishi;
- 8) Mahsulot marketingi;
- 9) mahsulot tannarxi;

10) Mehnat unumdorligi.

B. Tashqi omillar

1) Kreditlar bo'yicha foiz stavkalari;

2) Inqiroz jarayonlari;

3) Narxlarning qishloq xo'jaligi va sanoat mahsulotlariga nisbati;

4) daromad solig'i;

5) mahsulotga bo'lgan talab;

6) ishlab chiqarishning mavsumiyligi;

7) Tabiiy iqlim sharoiti.

Investitsion faoliyatni faollashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish qishloq xo'jaligiga imtiyozli kapital qo'yimalarni qo'llash imkonini beradi. Qishloq xo'jaligiga investitsiyalar samaradorligini oshirish quyidagi muammolarni hal qilishga olib keladi:

➤ Qishloq joylarda yangi ish o'rinlarining yaratilishi yoshlarning bandlik darajasini oshiradi;

➤ Mahalliy bozorlarni tabiiy, ekologik toza qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan to'ldirish mumkin bo'ladi;

➤ Eksportga mo'ljallangan mahsulotlarni eksport qilish hisobiga ishlab chiqarish hajmini oshirish;

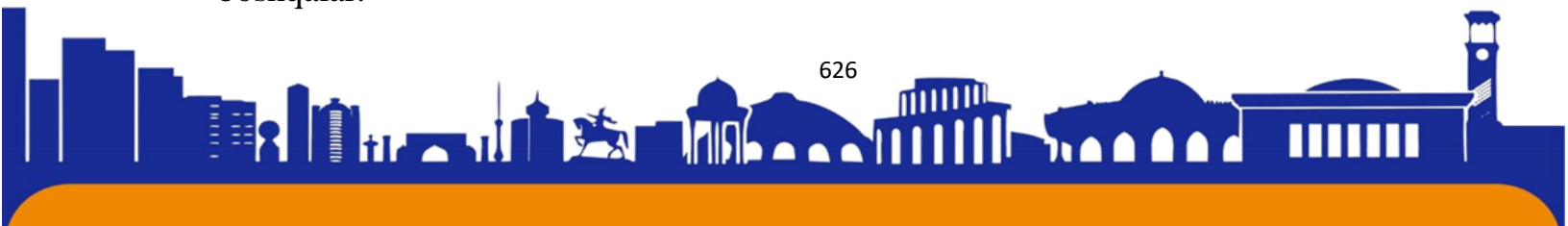
➤ kichik ishlab chiqaruvchilar sonining ko'payishi davlat byudjetiga soliq to'lovchilar sonining ko'payishiga olib keladi, bu esa davlat byudjeti daromadlarining oshishiga olib keladi;

➤ Sanoatni xom ashyo bilan ta'minlashning ko'payishi;

➤ Import tovarlari o'rniga qayta ishlash korxonalarining mahsulotlari iste'mol qilinmoqda, bu esa respublika valyuta zahiralarining ko'payishiga olib keladi.

Mamlakatda agrar sohaga sarmoya kiritish uchun to'liq huquqiy baza yaratilgan bo'lib, ushbu huquqiy bazani quyidagi yo'nalishlarda yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir:

- investisiya faoliyatini tartibga solishda davlat rolini yanada oshirish;
- xorijiy investorlar uchun qulay investisiya muhitini yaratish;
- qishloq xo'jaligi tizimida sug'urta amaliyotini birlashtirish;
- Inqiroz holati uchun maxsus fiskal munosabatlarda imtiyozlar yaratish va boshqalar.

Qishloq xo'jaligini investitsiya va innovatsion rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur:

❖ Lizing faoliyatini faollashtirish, bu esa, o'z navbatida, moliyaviy mablag'lar yetishmasligini yengillashtiradi, lizing to'lovlarini muntazam jadval va soddalashtirilgan shartnomalar va sxemalar asosida amalga oshirish imkonini beradi, davlat va lizing kompaniyalarining o'zaro manfaatlarini birlashtiradi va pirovardida ASM tarmoqlarida xavflarni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun maqbul iqtisodiy va huquqiy sharoitlar - sharoit yaratadi;

❖ Qishloq xo'jaligida yer va ipoteka kreditlash tizimini rivojlantirish;

❖ byudjet ssudalari, investitsiya soliq ssudalari, kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini subsidiyalash;

❖ imtiyozli soliq to'lovlarini joriy etish;

❖ Qishloq xo'jaligi texnikasi bozorini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlarini shakllantirish.

Ushbu takliflarni amalga oshirish quyidagilarni ta'minlaydi:

- a) Qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qilish kuchayadi;
- b) ASM korxonalarida investitsiya faolligini oshirish;
- c) Raqobatbardosh va sifatli mahsulot ishlab chiqarish hajmi umumiy ishlab chiqarish hajmi oshadi;
- d) Tarmoqda innovatsion faollik kuchayadi;
- e) Qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarish jarayoni barqarorlashadi.

Adabiyotlar

1. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti: Darslik / R.X. Ergashev, Sh.Sh. Fayziyeva, S.N. Xamrayeva; - T.: qtiIqtisodiyot-Moliya, 2018. - 404 b.

2. Abduvasiqov A.A., To'htaeva S.Q. Agrosanoat majmuasi korxonalarida investitsiyalash va loyihalar tahlili. O'quv qo'llanma.-T.: 2009.-187 b.

3. Ishmuxamedov A.E, Qosimov. M.S, Jumaev. Z.A, Jumaev Q.X. Loyiha tahlili. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.-T.: TDIU. 2004. -159 s.

4. Jo'raev A.S. va boshqalar. Investitsiya loyihalari tahlili. O'quv qo'llanma. – T.: Sharq. 2003.

5. <https://hozir.org/>

6. <https://n.ziyouz.com/>

